

Аналітична записка
Серія «Гуманітарний розвиток», № 7, 2019

ПРІОРИТЕТНІ ЗАВДАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ІННОВАЦІЙНИХ ФОРМ РОЗВИТКУ У СФЕРІ КУЛЬТУРИ

О. Л. Валевський, д. н. держ. упр., с .н. с., провідний науковий
співробітник відділу гуманітарної політики
Національного інституту стратегічних досліджень

Проаналізовано зміст та спрямованість завдань державної підтримки інноваційних форм розвитку у сфері культури. Доведено, що інноваційні напрями культурного розвитку мають соціально-економічний потенціал, який залишається недооціненим. Обґрунтовано, що сталий розвиток культури і виконання нею суспільно значущих функцій можливий тільки у разі реалізації протекціоністської державної політики. Держава повинна створювати сприятливі правові та організаційні умови для залучення у царину культури приватного капіталу та різноманітних форм спонсорської допомоги.

Висновки та рекомендації

1. Динамічна і збалансована культурна політика повинна стати визначальним напрямом реформування українського суспільства. Метою реформ має бути не тільки поліпшення макроекономічних показників, а й підвищення рівня культурних компетенцій громадян та опанування ними сучасними культурними практиками. У цьому плані пріоритетним завданням є державна підтримка інновацій у сфері культури.

2. Ураховуючи незадовільну соціально-економічну ситуацію, очевидно, що сталий розвиток культури і виконання нею суспільно значущих функцій (передусім це стосується театральних закладів, музеїв, клубів, бібліотек) можливий тільки у разі реалізації *протекціоністської державної політики*. Водночас держава повинна створювати сприятливі правові та організаційні умови для залучення приватного капіталу та різноманітних форм спонсорської допомоги з метою розвитку інноваційних форм культурної діяльності.

3. Необхідно створити оновлені форми державної підтримки, які б були спрямовані на підвищення конкурентоспроможності українського культурного продукту. У цьому зв'язку під поняттям «конкурентоспроможність» слід розуміти не тільки фінансову прибутковість, а й популярність, доступність, здатність доносити загалу суспільно значущі цінності. Таку підтримку мають отримати як державні або муніципальні, так і приватні заклади культури, у тому числі й суб'єкти підприємницької діяльності у сфері креативних індустрій.

4. Державна підтримка інноваційних форм розвитку у сфері культури має втілюватися за трьома основними напрямками, а саме:

– *програмно-цільовим*, який включає в себе розробку цільових національних і регіональних програм інноваційного розвитку культури. Також необхідно, щоб питання інноваційного розвитку культури були включені у відповідні національні програми соціально-економічного

розвитку;

– *інституційним*, який спрямований на створення належних правових та організаційних умов розвитку культурних інновацій. Серед завдань цього напрямку є підвищення спроможності культурних інституцій до ефективної діяльності, поліпшення соціальної престижності роботи культурного працівника, модернізація системи підготовки кваліфікованих працівників культури;

– *ресурсним*, який включає в себе завдання модернізації матеріально-технічної бази культурних закладів, а також створення умов, які б сприяли залученню у сферу культури позабюджетних коштів. Із метою подолання негативних наслідків хронічного недофінансування культури необхідно створити умови для зміцнення державно-приватного партнерства. Водночас зберігає актуальність завдання оптимізації системи бюджетного фінансування через запровадження так званої культурної субвенції, коли кошти із державного бюджету були б спрямовані на забезпечення гарантування мінімального набору культурних благ.

1. Кабінету Міністрів України:

– запровадити модель стандартизації культурних послуг. Із цією метою розробити базовий набір культурних послуг, які гарантуються державою. Забезпечити належне фінансування набору культурних послуг у громадах за допомогою міжбюджетних трансфертів («культурної субвенції»). Для цього необхідно внести відповідні зміни в Бюджетний кодекс України;

– підготувати підзаконний акт, спрямований на реалізацію відповідної норми (пункт 197.1.31) Податкового кодексу України щодо звільнення від оплати ПДВ операцій зі створення, просування, реставрації та розповсюдження вітчизняного культурного продукту.

2. Комітету з питань гуманітарної та інформаційної політики Верховної Ради України:

– підготувати проект Закону України «Про меценатство», у якому

визначити специфіку меценатської діяльності, моральні та матеріальні стимули меценатства, правові умови для ефективної взаємодії меценатів з органами державної влади та органами місцевого самоврядування;

– виступити ініціатором проведення парламентських слухань на тему «Формування державної політики у сфері інноваційного розвитку української культури». За підсумками проведення парламентарських слухань сформувані рекомендації органам виконавчої влади щодо реалізації інноваційної моделі культури.

3. Міністерству культури, молоді та спорту України:

– підготувати зміни до Закону України «Про культуру», які б сприяли інноваційній діяльності. Зокрема, у новій редакції Закону необхідно закріпити пріоритетне значення інноваційної діяльності; визначити засади децентралізації культурної політики шляхом розмежування функцій центральних і регіональних органів влади, які здійснюють управління у сфері культури; визначити стандарти забезпечення культурними послугами громадян, що гарантуються державою; окреслити нормативи відрахувань із бюджетів різних рівнів на підтримку культурної діяльності та утримання об'єктів культурної спадщини;

– разом із недержавними експертними організаціями підготувати державну цільову програму «Інноваційний розвиток культури», яка, зокрема, включатиме стратегічні орієнтири розвитку культурних і креативних індустрій.

4. Міністерству освіти і науки України разом з іншими зацікавленими центральними органами виконавчої влади при підготовці плану заходів на 2020 - 2021 роки з реалізації «Стратегії інноваційного розвитку України до 2030 року» внести відповідні позиції, які б визначали специфіку інноваційних форм розвитку культури, створення сприятливих умов для розвитку креативних і культурних індустрій та механізми протекціоністської державної політики, спрямованої на підтримку цього

сегменту.

5. Міністерству культури, молоді та спорту України, Міністерству розвитку громад та територій України

- провести всебічний аналіз того, яким чином політика децентралізації вплинула на функціонування місцевих закладів культури. Зокрема, з'ясувати чому місцеві громади, отримавши додаткові фінансові ресурси, здебільшого не забезпечили відповідного поліпшення функціонування інфраструктури культурних закладів;

- під час підготовки проекту Державної стратегії регіонального розвитку України на період до 2027 року визначити індикатори, які б сприяли розвитку інноваційної складової культурної роботи. Зокрема, в оновленій Державній стратегії мають бути визначені: рівень забезпечення мешканців новостворених ОТГ мінімальним набором гарантованих культурних послуг; показники приведення мережі закладів культури у відповідність з культурними потребами мешканців громади; індикатори підвищення частки культурних індустрій у ВВП країни; заходи, спрямовані на збільшення робочих місць у сфері культурних індустрій; показники розвитку інфраструктури закладів культурно-мистецької освіти; нормативи щодо частки бюджетів місцевих громад, які передбачені на підтримку культурної діяльності та утримання об'єктів культурної спадщини.

6. Міністерству культури, молоді та спорту України разом із недержавними експертними організаціями розробити проекти нормативних актів, які спрямовані на розвиток державно-приватного партнерства та забезпечити громадське обговорення цих проектів. Зокрема, увагу слід приділити створенню нормативно-правової бази, яка б регламентувала спільну діяльність державних (муніципальних) закладів культури і приватних інвесторів у реалізації різноманітних культурних проектів.

7. Міністерству культури, молоді та спорту України разом з Міністерством цифрової трансформації України забезпечити

комп'ютеризацію та охоплення широкосмуговим Інтернетом мережу бібліотек, створити систему єдиного електронного каталогу та електронного читацького квитка. Ці заходи сприятимуть створенню єдиного бібліотечного простору та забезпечать перехід функціонування бібліотек від застарілої моделі книгосховища до інноваційної моделі культурно-комунікаційного центру.

Актуальність забезпечення інноваційного розвитку культури

Актуальність інноваційного розвитку культури полягає: по-перше, у необхідності опанування новими формами культурної діяльності, які притаманні сучасному постіндустріальному суспільству; по-друге, у реалізації потреби суспільства у нових цінностях та смислах, які супроводжують євроінтеграційний процес і притаманні європейському культурному простору; по-третє, у виробництві нових конкурентоспроможних продуктів, які б стимулювали економічний розвиток сфери культури та сприяли б відходу від її «одвічної» дотаційності; по-четверте, у підвищенні рівня культурних компетенцій у громадян.

Значення розвитку креативних індустрій для України залишається багато в чому недооціненим. В Україні зміцнюється сировинний тип економіки, коли основними статтями експорту стають аграрна сировина і продукція металургії з низькою часткою доданої вартості. Натомість поширення різноманітних форм культурної індустрії може стати однією із альтернатив розвитку економіки, зокрема, поштовхом для інноваційного малого і середнього підприємництва, а також сприятиме гуманітарному розвитку та формуванню людського капіталу. Саме тому у новій Програмі діяльності Кабінету Міністрів України ставиться завдання досягти протягом 5 років підвищення частки культурного, креативного продукту, спорту і туризму до 12–14% ВВП.

Головні проблеми розвитку інноваційного потенціалу культури

Донедавна на центральному рівні головні проблеми пов'язуються з недостатнім розумінням значущості культурних інновацій для розвитку суспільства, зі слабкою законодавчою та нормативною базою, яка б закладала стимули розвитку, хронічним бюджетним недофінансуванням закладів культури, відсутністю ефективних меценатських форм підтримки, а також із соціальною непрестижністю професії культурного працівника.

На місцевому рівні, відповідно, актуальними проблемами розвитку інноваційного потенціалу культури є слабе усвідомлення місцевими керівниками (передусім це стосується новостворених ОТГ) значущості культури для соціально-економічного розвитку території, дефіцит кваліфікованих менеджерів, а також відсутність чітких нормативів підтримки культури місцевими бюджетами. У найближчій перспективі необхідно добитися того, щоб кожен регіон мав би власну програму інноваційного розвитку культури. І ця програма не повинна обмежуватися ремонтом будівель та закупівлею інвентарю.

Із усього комплексу проблем, які перешкоджають розвитку інноваційного потенціалу культури, можна визначити наступні:

- *необхідність розвитку нормативно-правової бази, яка до цих пір майже відсутня.* Так, у «Стратегії інноваційного розвитку України на період до 2030 року» підготовленої Міністерством освіти і науки не аналізуються проблеми інноваційного розвитку у сфері культури. Хоча побіжно згадується напрям креативних індустрій. Так само сфера культурних інновацій не згадується в законах України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», «Про інноваційну діяльність». У Довгостроковій стратегії розвитку української культури, схваленої урядом у 2016 р., є окрема позиція «підтримка інновацій, нових знань, креативних індустрій, що відповідають викликам XXI століття», проте відсутня деталізація визначення напрямів, за якими мають розвиватися культурні та

креативні індустрії;

- *необхідність налагодження приватно-державного партнерства у розвитку культурних інновацій.* Тому особливої актуальності набуває завдання створення умов, які сприятимуть поширенню різноманітних форм державно-приватного партнерства у сфері культури.

Так, не працює відповідна норма Податкового кодексу України (пункт 197.1.31), згідно з якою культурний продукт звільняється від сплати ПДВ, оскільки відсутні підзаконні акти, які б визначали конкретні форми її впровадження. На порядку денному стоїть питання про необхідність створення нормативно-правової бази, яка б визначала спільну діяльність державних (муніципальних) закладів культури і приватних інвесторів у реалізації різноманітних культурних проектів.

Слід також зазначити, що не використовуються такі форми приватно-державного партнерства, як: пільгове оподаткування; часткове (або повне) повернення коштів, пов'язаних із технічним переоснащенням та експлуатацією культурних закладів; пільгове кредитування культурних проектів. Не застосовуються механізми, які сприяють підвищенню соціального престижу приватних спонсорів культурних проектів.

Водночас необхідна поступова трансформація тих сегментів, які традиційно були антиринковими, наприклад, музейні та бібліотечні заклади. Вони повинні поступово опановувати більш широкі комунікаційні та соціальні функції. Ці заклади культури володіють серйозним ресурсом для формування людського капіталу, який повною мірою наразі не використовується.

Необхідні законодавчі новації з метою визначення сприятливих умов для створення мережі благочинних фондів, які б функціонували на центральному і місцевому рівнях та регламентували їх співпрацю з державними органами та органами місцевого самоврядування. Чинний Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» має рамковий

характер і не містить реальних економічних і соціальних стимулів для інвестування у культурну галузь. Отже, необхідний окремий закон, який би створював правову базу меценатської діяльності, зокрема визначав її засади, мету, основні напрями, а також засоби державної підтримки меценатства.

Додатки

Інновації у сфері культури – нові форми культурної діяльності, комунікації та управління культурним процесом, які спрямовані на осмислення та використання історичного досвіду та практики людства ХХІ ст. *Інноваційна діяльність у сфері культури* – створення нового культурного продукту, форм організації культурного процесу та креативних технологій, які спрямовані на задоволення культурних потреб сучасної людини та забезпечення сталого соціально-економічного розвитку суспільства. *Інноваційний потенціал культури* – сукупність матеріальних і ментальних (символічних, ціннісних, інтелектуальних, комунікативних) ресурсів, які забезпечують проектування та реалізацію інноваційної культурної діяльності. *Інноваційна інфраструктура культури* – організаційна система, яка сприяє проектуванню та реалізації інноваційної культурної діяльності. *Інноваційна культура* – система знань, навичок та комунікацій, яка спрямована на забезпечення розвитку та прогрес людини, суспільства та держави.

Згідно даних експертних досліджень за методологією ЮНЕСКО у 2017 р. внесок культурних індустрій у ВВП України становив 4% (105 млрд. грн.). Окрім того, культурні індустрії забезпечували близько 3% робочих місць в Україні. Для порівняння у Великобританії станом на 2013 р. у сфері креативної економіки працювало 5,6% працівників, які отримали £77 млрд.¹

Документами ЄС культура і творчий сектор визнаються джерелами економічного зростання, порозуміння і діалогу в суспільстві. Це відображається у стратегії соціально-економічного розвитку ЄС на період до 2020 року «Європа 2020», ухваленої у 2010 р. та Резолюції Європейського парламенту «Про сприяння розвитку культурних та креативних індустрій Європи як джерела економічного зростання та зайнятості», ухваленої у 2013

¹ Юрасов С. Як українці роблять гроші на ідеях. URL: http://http://iee.org.ua/ua/prog_info/38996/ ; Індикатори впливу культури на розвиток України, 2017 // Культура і креативність. URL: https://www.culturepartnership.eu/upload/editor/2017/Policy%20Briefs/Abr-lv_C&C_photo_UA.pdf

р.²

Розвиток креативних і культурних індустрій є невід’ємною складовою сучасної економіки розвинутих країн світу. За даними, що наводяться у доповіді ООН «Розширення шляхів місцевого розвитку» присвяченій креативній економіці, яка була підготовлена ЮНЕСКО спільно з Програмою розвитку Організації Об’єднаних Націй (ПРООН), світовий товарообіг креативної продукції і послуг досяг в 2011 р. рекордної суми в 624 млрд. дол. і більш ніж подвоївся в період з 2002 по 2011 рр. У період між 2002 і 2011 рр. експорт креативної продукції в країнах, що розвиваються наблизився до 12,1% щорічного приросту³.

У глобальному розрізі Україна має неабиякий потенціал для розвитку креативних індустрій. Так, згідно з даними світового Індексу креативності Україна посідає 45-е місце зі 139 країн. Індекс креативності оцінює країни за трьома ключовими показниками - технології, таланти і толерантність. Зокрема, при складанні рейтингу враховуються інвестиції в наукові дослідження і розробки, число дослідників і патентів на душу населення, рівень і характер освіти, дані соціологічних опитувань Gallup на тему ставлення жителів різних країн до іммігрантів, расових і етнічних меншин⁴.

Європейський експерт у сфері культурних індустрій К. Фарінья, аналізуючи досвід функціонування галузі в Україні, вказує на наступні резерви розвитку:

- активізація нормотворчої діяльності, що передбачає визнання пріоритетності розвитку культурних і креативних індустрій (ККІ), розробку плану їхнього розвитку, налагодження партнерства між суб’єктами ККІ;
- формування інфраструктури ККІ та, зокрема, покращення її

² Скавронська І.В., Гончарук А.О. Тенденції розвитку креативних індустрій в країнах Європейського Союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/4/48.pdf>

³ Согласно докладу ООН, креативные индустрии стимулируют экономический рост и развитие. UNESCO Press 14.11.2013 URL: <http://www.unesco.org/new/ru/media-services/in-focus-articles/creative-industries-boost-economies-and-development-shows-un-report/>

⁴ Опубліковано рейтинг найкреативніших країн світу. URL: <https://nv.ua/ukr/lifestyle/life/opublikovano-rejting-samih-kreativnih-krajin-svitu-74163.html>

фінансування;

- розвиток необхідних навичок суб'єктів ККІ, промоція продукції галузі серед широкого загалу;
- забезпечення міжнародного співробітництва українських учасників ККІ⁵.

---

⁵ Фаріньє К. Розвиток культурних та креативних індустрій в Україні URL:

https://www.culturepartnership.eu/upload/editor/2017/Research/Creative%20Industries%20Report%20for%20Ukraine_UA.pdf